

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. XII. Leges iustas, æquabiles, moderatas esse oportere.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

5. Si per alium quis exemerit, hac clausula tenetur, siue praesens fuit, siue absens. 1. In eum autem qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id continetur, quod in veritate est: sed quanti ea res est ab actore aestimata, de qua controuersia est, hoc enim additum est, ut appareat, etiam si calumniator quis sit, tamen hanc poenam eum persequi. 2. Docere autem debet quis per hanc exceptionem factum, quo minus in ius produceretur. Ceterum si nihilominus productus est, cessat poena: quoniam cum effectus sunt accipienda. 3. Hoc iudicium in factum est, & si plures deliquerint, in singulos dabitur, & nihilominus manet, qui exemptus est, obligatus. 4. Heredibus autem ita dabitur, si eorum inter sit. Neg, autem in heredem, neg, post annum dabitur. 5. Is, qui debitorem vi exemit, se soluerit, reum non liberat, quia poenam suam soluit.

Multas disputationes tam pauca verba genuerunt. Cur non igitur clare proponitur, & breuiter. Nemo seu seruus, seu liber, legitime in ius, coram iudice competente vocatum, vi, dolo malo per se vel alium eximat, aut moretur, ut venire non possit. Hac quidem commode pluribus explicatur, sed possunt multo breuius, & in tanta ingeniorum imbecillitate etiam debent. Nam reuera in multis ratio naturalis iustitiam docet? Quid enim opus est addere. Ei qui contra jus & aequum ad tribunal rapitur posse succurri, & ab extrahentibus liberari? Cur enim hominem à bestiis, aut latronibus circumuentum recte periculo eripimus, à calumniatoribus autem agitarum afflictumque deseramus? Calumniatoris est venenator, quam bestiarum morsus. Quid igitur superest, quam ut legum minuendarum decemuri constituantur, eeq; à summo magistratu confirmantur?

§. 9. In legibus Romani Imperii aliud etiam requiro, Quod vsus & necessitas approbavit. Nempe nimium multas esse generales, quas per leges municipales, & statuta prouincialia abrogare oportuit. Cum enim ea sit hominum, locorum, negotiorumque diuersitas, ut quod alibi iustissimum est, alio in loco iniquum sit, opus fuit per prouincias, oppida, pagos leges accommodatas condere. Videmus sane ad naturalem aequitatem esse necessarium, ut in vrbibus, & pagis diuersae leges sint. Quibusdam in locis feruatur, ut filii prioris matrimonii immobilia bonorum tam paternorum, quam maternorum sint in solidum haeredes, at conjugii alterius soboles omnia mobilia, pecus, suppellectilem, pecuniam tanquam suam hereditatis partem adit. Hoc non iniustum videtur in iis locis, ubi primariae opes in vinetis, agris, pascuis, domibus esse censentur, in vrbe verò, ubi mercium, & pecuniae magna vis est, agros paucissimi habent, aliud jus constituendum est.

Hinc facile apparet, cur vno iure omnes gentes, ut nec debeant, nec possint, imo cur regiones quae olim Romano iure vsi sunt, illius leges paucas retineant; Quin & in ipsa Germania diuersa iura inueniantur. Belgicae, Saxonicae, Austraicae ditiones suo quodam peculiari iure vtuntur.

Oritur ex hisce confusionibus alia quoque difficultas, fecunda litium mater. Pacta videlicet priuata. Edicti de pactis naturalis est aequitas, & l. 2. tit. 14. quid enim tam congruum fidei humanae, quam ea, quae inter eos placeant, seruare. Hinc matrimoniorum pacta dotalia, hinc venditionum, & contractuum mille conditiones, cautionesque, quae mutuo sese intrincant. Nam contra pacta plurimae dantur exceptiones, deinde nunquam ita caute concipi possunt, ne calumnia sinum aut latebram rimetur, quae se pactis insinuet, vel enim dicet esse contra jus commune; vel alia pacta, hinc tam multiplices sunt vnius agelli literae, quas perdidisse, vel non satis intellexisse tam periculosum est, quam agrum aquis mersum esse. Quo fit, ut dum litet fugere, concordiam fouere fratres & cognati, affi-

nesque maximopere student, per ipsam industriam, se posterosque in lites, & pugnas conijciant. Itaque experimur, quod mouit Tacitus: Corruptissima Republica plurima leges; quodque inde consequitur plurimi rabulae, quemadmodum in aedibus, ubi plurimi, & grauissimi morbi grassantur, omnia medicamentis plena videmus. Factum est, quod olim Rempubliam Thuriorum afflixit, de qua Strabo lib. 4. Zaleucum Thurius paucas olim & simplices leges dedisse; sed alios secutos, qui alias per subtilitatem, & supernacaneam curam adderent, ex quo factum sit, ut celebres magis quam boni euaderent.

CAPVT XII.

Leges iustas, aequabiles, moderatas esse oportere.

§. 1. Non sunt omnium gentium leges & instituta iusta: Vere Cicero l. 1. de legib. Iam vero stultissimum illud, existimare omnia iusta esse, quae scita sint in populorum institutis, aut legibus. Etiamne, si quae sint tyrannorum leges, si triginta illi Athenis leges imponere voluissent? Aut, si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco haec leges iustae haberentur? nihilo, credo, magis illa, quam interrex noster tulit, ut dictator, quem vellet ciuium, indicta causa impune posset occidere, est enim vnum ius, quo deuincta est hominum societas, & quod lex constituit vna. Quae lex est recta ratio imperandi, atque prohibendi: quam qui ignorat, is est iniustus, siue est illa scripta vsipiam, siue nusi-quam.

Multa leges iniustae.

Et deinde: Quod si populorum iustis, si principum decretis, si sententis iudicum, iura constituerentur: inuenerat latrocinari: ius adulterare: ius testamenta falsa supponere, si hoc suffragis, aut citis multitudinis probarentur. Quae si tanta potentia est stultorum sententis, atque iustis, ut eorum suffragiis natura vertatur: cur non sanciant, ut, quae mala perniciosaque sunt, habeantur pro bonis, ac salutaribus? aut cur, cum ius ex iniuria lex facere possit, bonum eadem facere non possit ex malo? Atqui nos legem bonam à mala, nulla alia nisi naturae norma diuidere possumus. Nec solum ius à natura diiudicatur, sed omnino omnia honesta, ac turpia.

Lege mala non redduntur honesta.

Et Augustinus; Nam tunc, id est, inter secundum, & postremum bellum Carthaginiense, lata est etiam illa lex Voconia, ne quis heredem feminam faceret, etiam vnicam filiam. Quae lege quid iniquius dici, aut cogitari possit ignoro. Id sane mirum publice gentibus non modo iniquas, sed stultissimas etiam leges placuisse. Aethiopes Regem ex popis suis, qui maxime fanatico discursu numinis instinctu se plenum iactaret, eligebant. Apud eosdem, si rex cuiusdam apparitorem mitteret, qui mortem denunciaret, mox propria se manu conficiebat. Lex quaedam Aegyptia furibus confessis, quartam furti partem donabat. Pœni sponsas regum libidini offerebant, ne virgines in mariti domum ducebantur. Nasamones etiam conuiuiarum ludibriis offerebant. Massagetarum in propatulo concubitus erant. Troglodytis vxores erant communes. Quidam Arabum nulla sanguinis ducta ratione pecorum ritu miscebantur, externus concubitus pro adulterio erat. Medorum eo vsque luxuries progressa est, ut lege cauerent, ne infra septem vxores quispiam haberet. Indorum Regum quorum custodes erant feminae emptitiae, quarum si eum aliqua occidisset, proemium patricidii habebat nuptias successoris.

Gentilibus publice iniquae placuerunt.

Indorum aliorum legibus parentum & sociorum carnes in epulas cedebant; quae ne morbo deteriores fierent, agrotos occidebant, addita causa. Tu corrumpe mihi carnes. Mitius Ifedones, qui mortuis demum parentibus vescantur. Romani monstrosos

B b 3 partus

iniquae leges, non sunt leges.

In natura legis est iniustitia.

Deus iniustum imperat: non potest.

Iusta iusta lex imperat.

Lex totius bonum, non partis amet

Aequalitas humana societatis fundamentum.

partus abiciebant. Lacedaemonii improbatos infantes in locum, quem vocabant apothecas, abiciebant. Finis non fit, si leges iniquas enumerare velim. Quas leges & iura merito negarim. Et mecum vir iustus, & sanctus, Aug. l. 19. de C. Dei c. 21. Quid autem dicat iuris consensum, disputando explicat: per hoc ostendens geri sine iniustitia non posse Rempublicam: ubi ergo iniustitia vera non est, nec ius potest esse. Quod enim iure fit, profecto iuste fit. Quod autem fit iniuste, nec iure fieri potest. Non enim iura dicenda sunt vel putanda iniqua hominum constituta: cum illud etiam ipsi ius esse dicant, quod de iniustitia fonte manauerit: falsumque esse, quod a quibusdam non recte sentientibus dici solet: id esse ius, quod ei qui plus potest, utile est. Si non ius, nec ergo lex, quae quod legitimum est constituit, & in qua ius est.

§. 2. Qua ex re etiam definitio, quod Iurisconsulti, & Theologi proponere solent. An sit de essentia legis, ut iusta sit: Respondendum enim est: Legem quae iniusta praecipit nullo modo legem esse. Neque enim obligat quemquam ad parendum, & omnibus imposita est lex summi numinis, quae iubentur legi iniusta praecipienti non parere. Lex divina semper necessario iusta est, quia ratio divinae legis, est eius voluntas per essentiam suam infinitissime iustissima. Ideo non potest quicquam nisi iustum praecipere; quamvis interdum iubeat, quod iniustum videatur, quod tamen summa eius potestas iustum facit, ut cum Abrahamae immolatione vni geniti filii imperat. Quae autem nunquam fieri honeste possunt, ea non potest imperare. Ut odisse Deum, superbire, inuidere.

§. 3. Deinde non modo iusta sint oportet, quae lex mandat, sed necesse est, ut iuste imperet. Hoc est autem iustitiam legitimam, & iurisdictionem habeat. Alioquin lex non est, nec vim obligandi habet. Iniustae porro leges multis modis fiunt; sed vno praecipue, cum in viuis gratiam partis, in aliorum detrimentum feruntur. Cum optimatum, vel regis, vel populi potentia per ambages quaeritur, quarum legum in executione & oppressionem malitia apparet. Nam in populari regimine plebem armat ad bona locupletum occupanda; in Aristocratiā ex liberis civibus, mancipia nobilium destinat. In regno fiscum in immensum auget. Interdum etiam eo dementiae assurgit, ut contra divinas leges scita sua stabiliat. Sic Nabuchodonosor statuit, ut statua adoraretur, quod non faciendo, Hebraei Deo placuerunt. Manet aurea sententia aeternae veritatis. Quicquid, legibus imperatorum, quae contra Dei veritatem feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande premium. Iusta igitur fuerit, si non patri hareat, sed totum, hoc est communem utilitatem spectet, si iniustitiam commutatuam, & distributivam tueatur, & propugnet. Et hac quidem in re, dum aliorum commoda, vel onera in alios derivantur magnū periculum est, ut dixi.

§. 4. Ad legem itaque necessarium est, quod saepe monui, ut aequalitatem faciat. Hoc fundamentum est pacis, & caritatis in Republ. Arist. l. 5. de morib. c. 10. Est autem inter eos, qui communicare & societate vita inter se coniuncti sunt, homines liberos & aequales vel proportionem, vel numero, ut rerum ad vitam degendam necessarium copiam per se abundant, nihilque foris requirant. Itaque, quibus, hoc non est, eis inter ipsos non est ius civile, sed ius quoddam, & ex illius similitudine sic appellatum. Communi enim iure utuntur ii, quibus & lex inter ipsos communis est. Lex autem eorum: communis est, quorum & iniustitia est. Iudicium enim, iuris & iniuriae disceptatio est. Inter quos autem iniustitia locum habet, inter hos & iniuria faciendae locus est, non continuo in iis omnibus iniustitia reperitur. Est autem iniuriam facere, eorum, quae absolute bona sunt, sibi plus tribuere, minusque, eorum, quae absolute mala. Itaque, hominem non sinimus imperare, sed legem aut rationem, quia hoc ille sibi facere consuevit, sitque tyrannus. Est autem is, qui praestitit, iuris custos. Quod si iuris, ergo & aequalitatis.

Et eadem mente Cic. l. 2. de off. Nam cum premeretur

initio multitudo ab iis, qui maiores opes habebant: ad vnum aliquem confugebant, virtute praestantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores, aequitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat. Eademque constituendarum legum fuit causa, quae regum. Ius enim semper quassatum est aquabile, neque enim aliter esset ius, id si ab vno iusto, & bono viro consequeretur, eo erant contenti, cum id minus contingeret, leges sunt inventae, quae cum omnibus semper vna atque eadem voce loquerentur.

Phidon quidem Corinthus ductus ratione in speciem non mala, sed quae ad leges ferendas utilis minime fuerit; domos enim aequales, & multitudinem esse voluit, quamvis initio sortito obtigissent bonorum partes magnitudine inaequales. Verum hanc aequalitatem nemo legislator prudens requirit.

§. 5. Maxime curandum est Principi, ut leges moderatae sint. Quae moderatio tam in ipso rerum genere, quam poena violatoribus constituta cernitur. In ipsis legibus, observandum est, ut quae praecipuntur fieri possint. Quod enim supra nostram potestatem est, mandari non potest, multo minus obligare quemquam, aut obnoxium poenae reddere. Legis certe capax non est, nisi in quo est libertas: illa facultas est eius, quae cuique libet, nisi quod vi aut iure prohibetur. §. 1. de iure pers. l. 4.

Facultas est divinis, qua facere possumus, nec adfert necessitatem ut fiat, sed ut fieri possit. Legem de rebus, quae omnino fieri nequeunt, nemo nisi insanus feret; quemadmodum Aegyptius ille tyrannus omnium tyrannorum archetypus. Non do vobis paleas, ite & colligite, sicuti invenire poteritis; nec minuetur quicquam de opere vestro. Huiusmodi tyrannum nobis Deum fingunt illi, qui legem impossibilem clamant. Imitatus cum est Dionysius Syracusanus, sed lenius; postquam enim exactioibus populum exhausisset, & ad novas contributiones exaudescere videret, negotium fortiter vixit, non ignarus, iram ex dolore amittenda pecunie natam esse. At cum demum securos, & ridentes cerneret, credidit nihil superesse, ideoque legem esse impossibilem. At multi leges ferunt difficiles, onerosas, quaeque spectata fragilitate, & consuetudine impossibiles videntur. Nam leges non modo communi hominum generi, sed consuetudini, & patriae moribus, temperatas esse oportet. Consuetudini, inquam, nisi illa prava sit. Itaque lex illa Mahometana, qua vinum vetabatur tyrannica fuit: multos enim tanta mutatio potus ante diem obire mortem coegit. Nec minus Lycurgus accedendus de legum duritie, quas brevis Sparta rececit. Quas Romani recipere renuerunt, ut Aug. l. 2. c. 16. Quamvis n. ille se eas ab Apolline accepisse confinxerit, tamen id Romani prudenter credere noluerunt. Talis erat lex ab Ammonite data virtus Iabegalaad, de erudiendis oculis dextris.

Deinde leges iniquae censentur, cum iusta poenae moderatione careant. Leges Draconis minima quaeque poena capitali sanxerunt, ideo vere crudeles, & Draconinae appellatae sunt, ocium enim & desidiam morte puniebant. De poenis suo loco dicam. Hic monendus legislator, ut memor humanae fragilitatis semper poenam sistere velit intra culpae meritum, nisi in atrocibus; ut expositum capite de clementia.

§. 6. Primum igitur saeva rescandenda sunt. Ita Solon leges Draconis correxit, ita Romani multas emendarunt. Pulchra est Tertullian in Apolog. c. 3. hac de re disputatio. Sed quoniam cum ad omnia occurrat veritas nostra, postremo legum adstruatur auctoritas adversus eam, ut aut nihil dicatur retractandum esse post leges, aut ingratum necessitas obsequii praeservatur veritati: de legibus prius concurrem vobiscum, ut cum tutoribus legum. Iam primum cum dure definitis dicendo, non licet esse vos, & hoc sine villo retractatu humaniore praescribitis, vim profitemini: & iniquam exercetis dominationem: si ideo negatis licere, quia vultis, non quia debuit non licere.

Ius nisi aequale sit, non est ius.

Aequalitas Arithmetica non est quaerenda.

Ius nisi moderatum est, iniuria est.

Lex possibilis sit.

Non onerosa & grauius.

Leges valde difficiles pro impossibilitate habentur.

Leges aequales corrumpunt.

Quod

Quod si quia non debet, ideo non vultis licere, sine dubio id non debet licere quod male sit, & vtrig, hoc ipso prauidetur licere quod bene sit. Si bonum inuenire esse, quod lex tua prohibuit, nonne ex illo prauidetur prohibere me non potest, quod si malum esset iure prohiberet?

Lycurgi leges emendatae.

Silex tua erravit, puto ab homine concepta est, neq, enim de caelo ruit. Miramini hominem aut errare potuisse in lege condenda, aut respicere in reprobanda? Nonne & ipse Lycurgi leges à Lacedaemonis emendatae, tantum auctori suo doloris inculserunt, ut in secessu inedia de semetipso iudicaret.

Romana leges emendatae.

Nonne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totam illam veterem & squalentem siluam legum nouis Principalium rescriptorum & edictorum securibus truncatis & caditis? Nonne vanissimas Papias leges, quae ante liberos suscipi cogant, quam Iulie matrimonium contrahi, post tanta auctoritatis senectutem, heri Seuerus constantissimus Principum exclusit? Sed & iudicatos in partes secari à creditoribus, leges erant: consensu tamen publico crudelitas posset aera est; & in pudoris notam capitis poena conuersa est, bonorum adhibita proscriptione, suffundere maluit hominis sanguinem quam effundere.

In legibus 12. Tabularum c. 8. de nexis, Tertius nundinis capite penas luito, aut trans Tiberim peregre ito. At si plures erunt, id est si plures creditores, quibus addictus est debitor, Tertius nundinis partes secanto, si plures, minusue fecerunt, sine fraude esto. Hanc legem etiam Romuli, crudelem, anno urbis 630. abrogarunt. Sublata est etiam auarissima veterum legum crudelitas in miserimos hominum, Romanae mancipia, qui cum aeterna nobilissimam seruitutem tolerassent, velut pecora in utilitatem vendebantur ad bestias. Late patens, & in multa centena millia grassata crudelitas, sero demum refracta. Lege Cornelia de Sicariis teneri responsum est, qui seruum sine iudice ad bestias dederit, vendiderit, emeritue eius rei causa. Modestini l. circumedere. §. 1. ad l. Corn. de Sicar. Cum vero crudelitas augetur, sero demum refracta. Lege Petronia, adempta est dominis potestas seruos suo arbitrio, sine iudicio sententia ad bestias tradendi. Martianus idem vetuit; & demum tota illa potestas vitæ & necis dominis ablata, imo etiam ne supra modum saeuirent, quamuis citra mortem, cautum est. Mart. l. domini. 42. de contrah. empt.

CAPVT XIII.

Leges haud facile mutandas esse.

Iusta causa est, cur leges mutantur.

§. 1. Mutari posse leges, atque adeo debere; crebroq; mutatas esse iam teste Tertull. docui. Voluit hoc Iulius Caesar, tentatum est sub Adriano, fecit Theodosius, Iustinianus, Carolus Magnus, Alphonfus, Carolus Quartus, & nunc indies Principes. Quia non modo locis, & moribus, sed temporibus etiam sunt accommodandæ. Imo id fieri posse docent ipsi libri legum, & August. lib. 3. Confess. c. 7. Et non nouerant iustitiam veram internam non ex consuetudine iudicantem, sed ex lege Rectissima Dei omnipotentis, quae formarentur mores regionum & dierum pro regionibus & diebus, cum ipsa vbiq; ac simplex esset, non alibi alia, nec alias aliter, secundum quam iusti essent Abraham & Isaac & Iacob & Moyses & David, & illi omnes laudati ore Dei, sed eos ab imperiti iudicari iniquos, iudicantibus & humano die, & vniuersos mores humani generis ex parte moris sui meritis tanquam si quis nescius in armamentis, quid cuiq; membro commodatum sit, Ocrea velut caput conegi, & galea calceari, & murmure quod non apte conueniat: aut in vno die indicto à pomeridianis horis iusticio, quisquam stomacheretur, non sibi concedi, quid venale proponere, quia mane concessum est: aut in vna domo videat aliquid tractari manibus à quoquam seruo, quod facere non sinatur qui pocula ministrat, aut aliquid post praesepia fieri quod antemensam prohibeatur, & indignetur, cum sit vnum habitaculum & vna familia, non vbiq; atq; omnibus idem tribui. Sic sunt isti qui indignantur cum audie-

runt illo saeculo licuisse iustis aliquid, quod isto non licet iustis, & quia illis aliud precepit Deus, istis aliud pro temporalibus causis, cum eadem iustitia vtrig, seruierint: cum in vno homine & in vno die, & in vno edibus videant aliud alii membro congruere, & aliud iam dudum licuisse, & post horam non licere, quiddam in illo angulo permitti aut iuberi. & in isto iuste vetetur & vindicetur. Nunquid iustitia varia est & mutabilis? Sed tempora quibus praesidet, pariter eunt, tempora enim sunt. Homines autem quorum vita super terram brevis est, quia sensu non valent causas contexere saeculorum priorum, aliarumq; gentium quas experti non sunt, cum his quas experti sunt, in vno autem corpore vel die vel domo facile possunt videre, quid cui membro, quibus momentis, quibus partibus personae congruat, in illis offenduntur, his seruiunt.

Idem quoque sentit Aristot. l. 2. polit. c. 8. Dubitant enim quidam, vtrumne detrimentosum, an vtile sit, leges patrias mouere & mutare, si qua sit alia melior. Itaq; non est facile ei, quod dictum est de premio is decernendo, quia aliquid ex usu ciuitatis, assentiri, & concedere, si non expedit Reipubl. quicquam immutare. Euenire autem potest, ut aliqui suadeant vel legum abrogationem, vel Reip. administranda forma commutationem, tanquam commune bonum. Sed quoniam in hunc sermonem incidimus, praestiterit etiam pauca hac de re disputare. Habet enim, ut diximus, dubitationem. Et videtur sane satius esse commutare. In aliis enim scientiis hoc profuit: ut medicina commutata à patriis institutis, & ars corporum exercendorum, quam gymnasticam Graeci appellant, omnes deniq; artes & facultates mutatae magnas rebus publicis utilitates attulerunt. Quare quoniam & civilis prudentia in his numeranda est, nimirum de ea quoq; necessario idem est sentiendum. Argumentum eorum quae dicimus, ex factis & euentis sumere possit aliquis. Leges enim antiquas valde simplices esse, & barbaricas. Nam & gladios gestare, & vxores alter ab altero emere Graeci solebant: reliquaq; antiqua instituta, stolidia prorsus & stulta sunt: verbi gratia, lex est Cumis de iis, quae ad eadem pertinent, si quis accusator aliquem testium numerum produxerit, qui sibi cognati sint, reum cadis poena teneri.

Male igitur tollendæ celeritè, quæ videntur inutiles, lente. Agelilaus ob Leuetricam pugnam vno die leges suspendit, quæ quidem re ostendit, leges & stables esse debere, nec penitus immutabiles. Praestat vero labi & sensum interire, permittit.

§. 2. Legum perseverantia vel est omnino immutabilis, vel certo modo. Simpliciter immutabilis est lex aeterna & naturalis; nam illa à Deo aeternum mansura lata est, & materia obiecta ejus, ex se honestum est, indeq; abrogari obligatio non potest. Lex vero Dei caeremonialis vetus jam abrogata est, non ad finem mundi perseverabit. Leges humane mutari possunt, nec vlla ita ferri potest, ut perpetuo sit immutabilis; quia à legislatore, ut successore, qui pari sit potestate praeditus, vel Repub. ipsa potest abrogari. Franciscus Soarez triplicem legis humane perpetuitatem agnoscit. Prima quia cum legislatore non moritur, secunda; quia posteros obligat. Tertia, quia semper durat, donec vel reuocetur, vel materia ejus ita mutetur, ut iusta esse desinat. Primo modo fere legislator obligat, & ea est legum consuetudo, sic enim nunc legem distinguunt à præcepto, quod temporarium est. Sed hoc jam vitatum est, olim lex etiam dīcebatur præceptum, aut iustum temporarium. Malim itaque legem distinguere in temporariam, & perpetuam. De hac igitur agendum duratione.

Lex naturalis est immutabilis.

Lex humana tribus modis dicitur immutabilis.

§. 3. Dicendum itaq; arbitror, Legem cujus fundamentum manet, nec materia iniusta efficitur, non facile immutandam esse, quamuis antiquario illius in speciem commoda videatur: nisi manifeste appareat nouam legem fore praesenti temporum statui commodiorem, nec noua incommoda ex illa mutatione oritura constet. Prudenter sane Cleon censuit, meliorem esse statum Reipublicae, quæ legibus vitatur deteriores, sed firmis, ea, quæ frequenter eas commutat.

Quando lex mutanda.

Constantia saepe praestat melioribus.

Ratio